

QUAN ĐIỂM CỦA J.J. ROUSSEAU VỀ “GIÁO DỤC TỰ NHIÊN” CHO TRẺ DƯỚI 12 TUỔI

Nhận bài:

17 – 03 – 2018

Chấp nhận đăng:

25 – 06 – 2018

<http://jshe.ued.udn.vn/>

Dương Đình Tùng

Tóm tắt: J.J. Rousseau đề xuất hai đường hướng giáo dục là giáo dục phòng vệ và giáo dục chủ động. Trong giai đoạn trẻ dưới 12 tuổi, những kiến thức, kinh nghiệm mà trẻ có được không phải có được từ quá trình *nhồi nhét* từ phía nhà trường mà là từ hoạt động trải nghiệm của bản thân chúng. Người thầy đóng vai trò là người sắp đặt, dàn dựng cho trẻ có một môi trường tự do để trẻ được phát triển một cách tự nhiên. Học làm người là bài học cả đời, nghĩa là phải học về thân phận con người, khi giai đoạn phòng vệ được hoàn thành trẻ sẽ chủ động bước vào xã hội dân sự với tư cách là chính nó chứ không phải theo một hình mẫu nào khác. Mục đích giáo dục của J.J. Rousseau là hướng tới sự phát triển tự nhiên của trẻ. Những kiến thức, kinh nghiệm về cuộc sống, khoa học phải được trẻ rút ra từ quá trình trải nghiệm của bản thân nó chứ không phải từ sách vở, giáo điều; có vậy trẻ mới hiểu được giá trị của bản thân, giá trị của cuộc sống. Trước thực trạng của giáo dục Việt Nam hiện nay trong việc giáo dục cho trẻ dưới 12 tuổi thì quan điểm giáo dục tự nhiên sẽ có những gợi mở cho những người làm giáo dục, cho nhà trường và gia đình.

Từ khóa: giáo dục tự nhiên; giáo dục phòng vệ; giáo dục chủ động; luật tự nhiên; kinh nghiệm.

1. Đặt vấn đề

J.J. Rousseau là nhà triết học, nhà giáo dục có tầm ảnh hưởng lớn đối với đời sống chính trị, giáo dục của phương Tây cận và hiện đại. Quan điểm giáo dục của J.J. Rousseau đã có tác động lớn đến giáo dục Pháp và phương Tây đương thời. Có thể nói tư tưởng về giáo dục khai minh của ông đã làm tỉnh thức các hệ thống giáo dục giáo điều, ép buộc con người theo các khuôn mẫu đã định trước. J.J. Rousseau rất quan tâm đến việc giáo dục cho con người ở giai đoạn đầu đời, đặc biệt từ 2 đến 15 tuổi, theo ông, đây là giai đoạn con người hình thành về nhân cách, khuynh hướng về tính cách, hay là sự chuẩn bị cho quá trình *thành nhân* của một cá nhân. Giai đoạn này cần tránh những tác động không tốt từ phía xã hội đến sự phát triển của trẻ, hãy để phát triển tự nhiên, nghĩa là để trẻ được là chính nó, được thể hiện những cảm xúc của mình một cách tự nhiên. Theo ông,

bản tính con người vốn tốt đẹp, do vậy giáo dục có nhiệm vụ làm cho phát triển những đức tính ấy, nghĩa là giáo dục cần vun bồi tinh thần độc lập, lương thiện, và trui rèn cho trẻ em năng lực đề kháng trước ảnh hưởng xấu của xã hội.

J.J. Rousseau là tượng đài về giáo dục khai phóng trên thế giới, những tư tưởng của ông không chỉ là nền tảng để hình thành nên các triết lý giáo dục phương Tây hiện đại, mà còn là cơ sở xây dựng thực tiễn giáo dục cho các nền giáo dục hiện đại ngày nay. Giáo dục cho trẻ dưới 12 tuổi ở Việt Nam trong thời gian qua đã và đang gặp phải nhiều vấn đề như: chương trình giáo dục quá nặng về kiến thức, chương trình chưa thực sự được tiếp cận từ sự phát triển tự nhiên của trẻ, bệnh thành tích trong giáo dục cũng làm mất đi bản tính tự nhiên của trẻ. Chúng ta đang phải chứng kiến một hiện thực không tích cực như: tỉ lệ trẻ bị cận thị tăng cao, bị trầm cảm ngày càng nhiều, quá trình phát triển nhân cách của trẻ cũng chưa có một triết lý rõ ràng... Trước thực trạng giáo dục Việt Nam hiện nay, việc tiếp cận quan điểm giáo dục tự nhiên của Rousseau đã trở thành nền tảng phát triển giáo dục ở phương Tây cho quá trình phát

* Tác giả liên hệ

Dương Đình Tùng

Trường Đại học Sư phạm - Đại học Đà Nẵng

Email: ddtung@ued.udn.vn

triển tự nhiên của trẻ; là một điều cần thiết, bài học kinh nghiệm cho giáo dục Việt Nam để xây dựng chương trình giáo dục sao cho trẻ được là chính mình trong hoạt động giáo dục, giáo dục không còn là sự chuẩn bị mà nó chính là cuộc sống.

2. Giải quyết vấn đề

2.1. Giáo dục “tự nhiên” là gì?

“Trong trật tự tự nhiên, do mọi con người đều bình đẳng, nên khuynh hướng chung của họ là địa vị làm người; và ai được giáo dưỡnng tốt cho địa vị này thì không thể thực hiện dở các địa vị liên quan đến địa vị đó. (...) sống là nghề tôi muốn dạy anh ta (...) anh ta sẽ chẳng là pháp quan, binh sĩ, linh mục, tôi thừa nhận điều này; anh ta sẽ là người trước hết” [3, tr.38]. J.J. Rousseau cho rằng bản tính con người là lương thiện, giáo dục phải giúp cho những đứa trẻ được phát triển toàn diện trước khi khuôn ép nó vào một nghề nghiệp nhất định. Giáo dục tự nhiên được ông đề xuất trong điều kiện giáo dục của phương Tây đương thời mang tính cưỡng ép đối với người học, sự cưỡng ép đó đến từ gia đình, nhà trường và xã hội. J.J. Rousseau cho rằng người ta đang cho trẻ em học những kiến không bổ ích cho sự phát triển của một con người, người lớn đối xử với trẻ không đúng với nó là đứa trẻ, mà là người lớn trong tương lai - người lớn tập sự, do vậy, trẻ em bị tước đi các quyền tự nhiên mà đúng ra chúng phải được hưởng, chúng không được vui chơi, tham gia các hoạt động thể chất; thay vào đó người ta bắt trẻ tập theo những hành vi, hành động của người lớn để sau này nó gia nhập vào đám đông xã hội, và phục sự cho xã hội với những quy tắc đã được khuôn sẵn. Ông đã phản đối lại nền giáo dục phương Tây đương thời, khi mục đích giáo dục là đào tạo ra những con người phù hợp để phục vụ cho nhà thờ và nhà nước; theo ông đứa trẻ chỉ cần phải học làm người trước khi trở thành ai đó trong xã hội, những hình mẫu như quan tòa, cảnh sát hay tu sĩ không phải là khuôn mẫu để giáo dục cho trẻ. Giai đoạn từ khi sinh ra đến 12 tuổi, theo ông đây là giai đoạn trẻ hình thành các thói quen để hình thành tính cách, nên những tác động của xã hội sẽ ảnh hưởng tiêu cực đến sự phát triển tự nhiên của trẻ, ông gọi là quá trình “băng hoại” bản tính tự nhiên của một con người. Ông kịch liệt phê phán cách thức giáo dục của xã hội phương Tây đương thời, bản thân những đứa trẻ đang bị nô lệ cho ý muốn của người lớn và cho chính xã hội nó đang tồn tại,

nó không còn được là nó trong môi trường sống. Nền giáo dục mà họ bắt những đứa bé trai phải đội tóc giả, tay cầm kiếm đi lại khệnh khạng như những quý ông, những bé gái thì phải mặc những bộ váy nặng nề, tập làm quen như những quý cô - nếu không thực hiện vậy chúng sẽ bị phạt, nền giáo dục đó đã tước đi những bản tính tự nhiên của con người.

J.J. Rousseau cho rằng, xã hội không cố định mà luôn thay đổi, do vậy người lớn không được vì cái bất định mà bắt đứa trẻ phải trở thành một hữu thể trong cái bất định đó được, phải để trẻ phát triển theo tiến triển của tự nhiên, nghĩa là trẻ phải được là trẻ. Những tác động từ phía người lớn của trẻ phải xuất phát từ chính nhu cầu của trẻ chứ không phải ý muốn của người lớn, hãy cho trẻ được tự do trong sự an toàn, hãy để trẻ được đứng, được di chuyển trên chính đôi chân của nó, hãy để nó tự đứng lên khi vấp ngã, hãy cho nó được đau đớn khi ngã, đó là những trải nghiệm tự nhiên trong tiến trình phát triển của trẻ.

Giáo dục tự nhiên là nền giáo dục phải dựa trên sự phát triển tự nhiên của trẻ, đó là những đặc điểm về tâm sinh lí lứa tuổi phải được tôn trọng, chứ không phải là sự can thiệp làm sai lệch sự phát triển đó, “thiên nhiên mong muốn rằng, trẻ em phải được là trẻ em trước khi là người lớn” [xem thêm 3, tr.35-36], chứ không phải là người lớn mang tính dự phóng trong sự phát triển.

“Các vị hãy quan sát thiên nhiên, và hãy đi theo con đường mà tự nhiên vạch ra cho các vị. Tự nhiên rèn luyện trẻ em không ngừng; tự nhiên làm tính tình chúng cứng rắn lên bằng đủ loại thử thách; tự nhiên sớm dạy cho chúng biết thế nào là khổ sở và đau đớn” [3, tr.46]. Giáo dục tự nhiên không phải là phó mặc cho trẻ tự sống, tự phát triển, việc làm cho trẻ phát triển đúng bản tính tự nó là một nhiệm vụ cực quan trọng của nhà giáo dục, có thể nói người thầy hay hoạt động giáo dục chính là bước trung gian giữa tự nhiên và xã hội nhằm để cho trẻ phát triển được phát triển theo bản tính tự nhiên của chúng.

2.2. Giáo dục tự nhiên - hướng con người trở thành người với tư cách là chính mình

Giáo dục phương Tây nói chung và giáo dục Pháp nói riêng, vào thế kỉ XVIII chịu ảnh hưởng rất lớn từ tưởng giáo dục của J.Loke - một nền giáo dục xã hội được đặt trên cá nhân. J.Loke đề xuất một nền giáo dục là đào tạo ra những con người phụng sự cho xã hội, cụ thể là phục sự cho nhà nước, cho giai cấp cầm quyền; ông đề

xuất dạy cho trẻ về phẩm hạnh và tri thức bằng cách áp dụng lí lẽ và các lập luận đạo đức. Theo ông, con người của phương pháp giáo dục ấy sẽ trở thành một thiếu niên gia giáo, có tư cách, có học thức và đức hạnh.

Phê phán lại cách thức giáo dục đó, J.J. Rousseau đã đi ngược lại thời cuộc, theo ông phương hướng giáo dục mà phương Tây đang tồn tại là “sự giáo dục man rợ hi sinh hiện tại cho một tương lai vô định, sự giáo dục bắt đứa trẻ mang đủ loại xiềng xích, và khởi đầu bằng việc làm nó thành khốn khổ, để chuẩn bị từ xa cho nó một thứ hạnh phúc gì chẳng biết mà có lẽ nó sẽ chẳng bao giờ thụ hưởng” [3, tr.87]. Chính nền giáo dục này đã tạo ra những con người “vừa là nô lệ vừa là bạo chúa, đầy kiến thức và thiếu lương tri, yếu đuối bạc nhược về thể chất cũng như tâm hồn, và được quẳng vào xã hội” [3, tr.48]. Ông đề xuất một nền giáo dục mới, ở đó có sự cân bằng giữa cá nhân và cộng đồng, nghĩa là cá nhân phục vụ cho cộng đồng và ngược lại cộng đồng là môi trường để các cá nhân có điều kiện được thể hiện khả năng bản thân. Trong tác phẩm *Emile hay bàn về giáo dục*, khi xây dựng hình ảnh cậu học trò Emile từ khi sinh ra đến lúc trưởng thành, J.J. Rousseau đã đề xuất hai khuynh hướng giáo dục tùy vào các giai đoạn phát triển của con người, là giáo dục phòng vệ và giáo dục chủ động.

Giai đoạn phát triển của trẻ dưới 12 tuổi, cần phải thúc đẩy quá trình giáo dục phòng vệ, giai đoạn này cần tránh những ảnh hưởng tác động từ phía xã hội đến sự phát triển tự nhiên của trẻ. Phòng vệ ở đây được hiểu là cần hạn chế tối đa những tác động của xã hội đến thói quen hành động, nhân cách của đứa trẻ, theo ông giai đoạn này của trẻ chưa phát triển về lí trí, nên không cần dạy về lí trí, mà hãy để lí trí được phát triển tự nhiên, nếu xã hội can thiệp vào quá trình tự nhiên đó sẽ làm đứa trẻ bị hư hoại, dẫn đến nó là nô lệ cho chính bản thân mình.

Theo ông đây là giai đoạn trẻ phát triển về thể chất, hãy để cho trẻ được vận động, không được ép buộc nó trong những bộ quần áo chật chội không được can thiệp vào hoạt động của nó, đừng làm thay chúng những công việc mà bản thân đứa trẻ có thể làm được, nghĩa là hãy để cho trẻ trải nghiệm về cuộc sống với tư cách nó chính ông chủ của chính mình chứ không làm theo khuôn mẫu một cá nhân nào. Bên cạnh đó, cũng đừng trừng phạt chúng bằng các hình phạt, tự nhiên sẽ trừng phạt khi trẻ

đi ngược lại với những luật của tự nhiên, hãy để trẻ tự rút ra những kinh nghiệm mà hậu quả tự nhiên mà bản thân trẻ đã tự tạo ra, theo ông người sống được nhiều nhất không phải là đếm theo số năm tồn tại mà là người cảm nhận được cuộc đời nhiều nhất, nghĩa là người hiểu được thế nào là thân phận con người.

J.J. Rousseau cho rằng, sự phát triển của một cá nhân không phải từ bên ngoài vào trong mà ngược lại là trong ra ngoài, từ chính cái nội tại của cá nhân, con người phải là chính mình rồi mới chủ động bước vào xã hội. Theo ông giai đoạn từ khi sinh ra đến 12 tuổi là giai đoạn rất nguy hiểm, bởi những thói hư tật xấu của trẻ sẽ hình thành trong giai đoạn này, mà phần lớn những thói tật đó đều là tác động từ việc nuông chiều quá mức mà người lớn dành cho trẻ, bởi “cho con nhiều nhu cầu hơn những nhu cầu có ở đứa con, họ không giám bớt mà gia tăng sự yếu đuối của nó. Họ còn gia tăng sự yếu đuối ấy bằng cách đòi hỏi ở những đứa con điều mà tự nhiên không đòi hỏi. (...) Cần để nó cảm thấy sự yếu đuối của nó chứ không đau khổ vì sự yếu đuối ấy; cần để nó tùy thuộc chứ không khuất phục; cần để nó yêu cầu chứ không ra lệnh” [3, tr.95-96]. Giai đoạn này những biểu hiện của trẻ như khóc, hay tức giận đều thể hiện ra chúng đang có nhu cầu chưa được thỏa mãn, nếu ta không để cho chúng quyền tự do thỏa mãn nhu cầu của chúng, hoặc chúng phải tự điều chỉnh mà ta có những hành vi tác động từ bên ngoài như đáp ứng tức thì, hoặc ví như khi trẻ khóc ta lập tức bồng bế đưa, hoặc tệ hơn là nạt hoặc đánh nó là ta đã gián tiếp tạo ra những con người yếu đuối, những con người chỉ biết dựa vào bên ngoài mà không tự vận động từ chính bản thân mình trong tương lai.

J.J. Rousseau gọi giai đoạn trẻ dưới 12 tuổi là “lí trí ngủ”, do vậy ông cho rằng, trong giai đoạn này sách vở chẳng có ý nghĩa gì đối với sự phát triển của đứa trẻ, ông phê phán lại giáo dục hiện hành họ luôn tìm cách nhồi nhét kiến thức vào đầu đứa trẻ, họ tự cho mình cái quyền trẻ em không có gì thích hợp hơn là đọc sách, viết lách và học thuộc các bài thơ văn, hay các sự kiện lịch sử. Giai đoạn này trí nhớ của trẻ chưa phát triển đầy đủ, lí trí đang là cái xa vời với trẻ, do vậy việc bắt trẻ phải nhớ các quy tắc nguyên lí được ghi trong sách là điều vô lí, và xa với với chính bản thân đứa trẻ. Do vậy, J.J. Rousseau chủ trương không nên cho trẻ học các môn truyền thống trong nhà trường, ngay cả cần đẹp

luôn về giáo dục niềm tin tôn giáo (theo ông trẻ dưới 12 tuổi không nên nghe theo thần thánh, chính đề xuất này mà J.J. Rousseau đã trở thành tội phạm bị truy nã, phải sống lưu vong ở Thụy Sĩ). Theo ông những sự kiện lịch sử trong giai đoạn không có giá trị gì đối với trẻ, hơn nữa lịch sử thì toàn nói về chiến tranh, điều này không tốt cho sự phát triển tự nhiên của đứa trẻ, cho trẻ tiếp xúc như vậy chỉ làm cho trẻ mất đi lòng nhân ái của bản tính tự nhiên mà gieo vào trong tâm thức nó những ảnh hưởng về lòng thù hận. Cũng vậy, trẻ con sẽ rất xa lạ với cách ứng xử của người lớn, nên cũng không cần dạy chúng cách ứng xử đã thành khuôn mẫu của người lớn trong xã hội, bởi bản thân nó chưa hình thành lí trí đầy đủ để hiểu ý nghĩa về những hành động như vậy. Xóa bỏ giáo dục nhà trường không có nghĩa là J.J. Rousseau chủ trương chỉ cho trẻ chơi không cần học gì cả. Theo ông thay vì cho trẻ học lí thuyết ở trong lớp hãy cho trẻ được thực hành, trước hết cần cho trẻ phát triển mạnh về thể chất, tức hãy cho chúng vận động tham gia các hoạt động thể thao để chúng được toàn diện về thể chất, cho trẻ tham dự vào tự nhiên một cách chủ động trong các hoạt động giáo dục. Trong giai đoạn này, chỉ mình tự nhiên và kinh nghiệm là người thầy của trẻ, là đối tượng được yêu cầu trẻ, là đối tượng được thưởng phạt đối với trẻ. Hãy cho trẻ được tham gia vào các hoạt động tự nhiên của con người, cụ thể ông đề xuất hãy cho trẻ được tham gia vào các hoạt động nông nghiệp, để chúng tự so sánh tự phân chia tự ước lượng, qua các hoạt động đó người lớn có thể hướng dẫn trẻ những kiến thức đơn giản về số học, hình học, hay cho trẻ vẽ những gì mà chúng quan sát được được, không được phép cho trẻ vẽ những cái không thực tế, hoặc cái mà nó chưa trải nghiệm. Đối với Rousseau, đối với lứa tuổi tiền xã hội, tiền lí trí hãy để tự nhiên là môi trường giáo dục cho trẻ, muốn trẻ có những kiến thức về số học, hình học... không phải là ta bắt trẻ phải học từ sách vở, mà hãy tạo điều kiện cho trẻ tham gia các hoạt động tự nhiên mà có liên quan đến những vấn đề đó, nghĩa là, hãy để kiến thức đến với trẻ một cách tự nhiên thông qua các hoạt động trải nghiệm của bản thân.

Giai đoạn trẻ dưới 12 tuổi là thời kì phát triển và hoàn thiện các giác quan, do vậy để trẻ là chính nó, hãy để nó được trải nghiệm tự nhiên, tự rút ra những kinh nghiệm cho bản thân, kiến thức về thế giới từ những trải nghiệm bản thân. Nếu giai đoạn giáo dục phòng vệ thành công ta sẽ tạo ra những con người đầy đủ về thể chất, đã

có những cảm nhận về thân phận con người từ những hoạt động trải nghiệm bản thân để bước vào một giai đoạn mới - giáo dục chủ động - là giai đoạn lí trí đóng vai trò lãnh đường cho những hoạt động của con người.

3. Ý nghĩa và sự vận dụng quan điểm giáo dục tự nhiên của J.J. Rousseau đối với trẻ dưới 12 tuổi

Bàn về J.J. Rousseau người ta thường bàn về hai tác phẩm: *Bàn về kế ước xã hội* và *Emile hay là về giáo dục*, chính hai tác phẩm đã thay đổi cuộc đời của ông, buộc ông phải sống lưu vong trong thời gian dài, bị những người thuộc tầng lớp quý tộc khinh bỉ, xa lánh, họ cho rằng, tư tưởng của ông là ý chí của đám ngu dân.

Cùng với các nhà khai sáng khác như: Ch. S. Montesquieu, Vontaire (François-Marie Arouet), D. Diderot, tư tưởng của ông đã có sự ảnh hưởng tác động rất lớn đến cuộc cách mạng dân chủ tư sản Pháp vào thế kỉ XVIII (1789 - 1794). Quan điểm về giáo dục của ông chính là nền tảng giáo dục của phương Tây ở thế kỉ 19 và 20, đặc biệt quan điểm về giáo dục tự nhiên cho trẻ của J.J. Rousseau đã trở thành cơ sở để xây dựng mô hình, triết lí giáo dục lấy người học là trung tâm sau này.

Điểm sáng đầu tiên trong triết học giáo dục “tự nhiên” của J.J. Rousseau là ông đã dũng cảm phê phán lại cả hệ thống giáo dục đương thời, một nền giáo dục theo ông đã làm “băng hoại” đi bản tính tự nhiên của trẻ. J.J. Rousseau không phải đi theo khuynh hướng vô chính phủ trong giáo dục, mà ngược lại, ông đã dành cho người thầy một quyền lực không lồ nhằm phát huy bản tính tự nhiên của trẻ, là người thầy *sắp đặt và cách li* cho trẻ những ảnh hưởng xấu từ xã hội, nghĩa là người thầy chính là kẻ *giật dây* trong hậu trường để bảo vệ sự phát triển tự nhiên một cách tự do cho trẻ.

Ngày nay, với tư tưởng học đi đôi với hành, hay giáo dục phải lấy người học là trung tâm, lấy sự phát triển tự nhiên tâm sinh lí của trẻ làm cơ sở để giáo dục thì không thể không bàn về J.J. Rousseau; nên có thể nói, ông là một nhà khai sáng trong giáo dục, là người buộc các nhà làm giáo dục đương thời, đặc biệt sau thành công của cách mạng dân chủ tư sản Pháp, người ta phải nhìn nhận lại, và thay đổi cách thức giáo dục đối với trẻ.

Quan điểm giáo dục tự nhiên của J.J. Rousseau cũng là cảm hứng cho các nhà cải cách giáo dục sau này như: J. Dewey, J. Pestalozzi, J. Herbart, F. Froebel...

trong đó đặc biệt là tư tưởng *dân chủ trong giáo dục* của J.Dewey, ta thấy ảnh hưởng của Rousseau là rất lớn, khi ông cho rằng, giáo dục chính là cuộc sống chứ không phải là sự chuẩn bị cho cuộc sống, nghĩa là giáo dục cũng là đời sống của trẻ chứ không phải là sự chuẩn bị cho tương lai của nó sau này. Và ngày nay, với sự bổ túc của nhiều nhà giáo dục khác, tư tưởng giáo dục tự nhiên hay giáo dục là một tiến trình tự nhiên của J.J. Rousseau vẫn đóng vai trò là nền tảng cơ bản cho sự phát triển của giáo dục, trong đó đặc biệt cho trẻ dưới 12 tuổi, giai đoạn “lí trí ngủ” được đánh giá là giai đoạn quan trọng nhất để trẻ hình thành các thói quen, tính cách và nhân cách thông qua các hoạt động trải nghiệm thực tế.

Trong quá trình đổi mới, giáo dục Việt Nam cũng đã đạt được nhiều thành tựu đáng ghi nhận, song cũng phải thừa nhận một thực tế rằng, giáo dục nước ta chưa đáp ứng được kì vọng của xã hội. Quan điểm giáo dục tự nhiên của J.J. Rousseau, theo chúng tôi, vẫn còn giá trị để định hướng giáo dục cho trẻ dưới 12 tuổi ở Việt Nam, đặc biệt trong giai đoạn này, sự phối hợp giữa gia đình và nhà trường chưa có sự nhất quán trong hướng tiếp cận, phương pháp giáo dục cho trẻ thì việc vận dụng quan điểm giáo dục của J.J. Rousseau cũng là một giải pháp khởi sáng.

Về phía nhà trường và những người làm giáo dục, hiện nay chương trình giáo dục của chúng ta vẫn rất nặng về kiến thức, trẻ em Việt Nam đang bị học kiến thức quá nhiều, có thể nói quá trình tiếp nhận tri thức của trẻ em hiện nay đang ở dạng cưỡng ép mà không phải xuất từ nhu cầu của trẻ, điều này dẫn đến tâm lí chán học, sợ hãi khi đi học của trẻ. Do vậy, các nhà làm giáo dục, đặc biệt là những người trực tiếp xây dựng chương trình sách giáo khoa cần hướng đến sự phát triển năng lực của trẻ, nghĩa là dạy hướng dẫn hình thành năng lực, điều chúng có thể làm, chứ không phải lấy cái chúng biết những gì để làm mục tiêu giáo dục.

Hiện nay, cách tổ chức hoạt động giáo dục ở cho trẻ dưới 12 tuổi ở Việt Nam cơ bản vẫn nặng về dạy lí thuyết, các hoạt động trải nghiệm tuy ngày càng nhiều nhưng đa phần đó mới chỉ là những hoạt động mang tính giải trí thuần túy chứ chưa phải là hoạt động giải trí mang tính giáo dục. Do vậy, bản thân cách thức tổ chức hoạt động giáo dục ở nhà trường hiện nay cũng cần có sự thay đổi, cần cho trẻ hoạt động nhiều hơn, cụ thể là

các hoạt động trải nghiệm (các hoạt động mang tính giáo dục), hãy hướng chúng đến những nội dung giáo dục về cuộc sống nhất (để trẻ có thể giải quyết được các vấn đề xảy ra quanh chúng) chứ không phải mang tính hình thức, cần đa dạng hóa các hình thức giáo dục, đặc biệt phương pháp đóng vai cần phải đi vào thực chất, hãy cho trẻ cơ hội để chúng biết chúng yêu thích gì và người dạy nhận diện được chúng có những khả năng gì? J.J. Rousseau cho rằng, đừng tạo ra môi trường nhà trường quá tách biệt với môi trường xã hội, mà nhà trường là không gian xã hội được loại bỏ đi những tiêu cực, nghĩa là đi học không phải là sự chuẩn bị cho cuộc sống mà đó chính là cuộc sống. Trẻ dưới 12 tuổi là giai đoạn mà “trí thức ngủ” nên cần tập trung cho chúng phát triển về thể chất, nghĩa là nhà trường cần quan tâm tổ chức các hoạt động phát triển về thể trạng của trẻ chứ không phải nhồi nhét kiến thức trên lớp. Bên cạnh đó, đây cũng là giai đoạn mà trẻ thường *ngạc nhiên về thế giới* khi chúng đi vào khám phá thế giới xung quanh, cũng là giai đoạn trẻ dễ bị tổn thương, dễ bị xâm hại (do năng lực hành vi và năng lực nhận thức chưa hoàn thiện) nên nhà trường cần hướng tới hướng dẫn cho trẻ những kĩ năng ứng phó với những tình huống chúng gặp phải, nghĩa là hãy dạy cho trẻ cách để tồn tại như hình ảnh cậu bé Emile mà J.J. Rousseau đã xây dựng.

Về phía gia đình, sự ảnh hưởng của nền kinh tế thị trường, đã làm cuộc sống xã hội có nhiều thay đổi, những gia đình có từ ba thế hệ ngày càng ít, đặc biệt quá trình đô thị đã làm cho không gian hoạt động của trẻ ngày càng bị thu hẹp, cha mẹ ít có thời gian chơi với trẻ, thời gian của trẻ chủ yếu ở trên trường, song trong giáo dục nhà trường lại đang quá chú trọng vào thành tích học tập (được thể hiện qua điểm số). Theo quan điểm của chúng tôi, về phía gia đình, phụ huynh cần có sự thay đổi mạnh trong nhận thức về giáo dục cho trẻ. Phụ huynh hiện nay đang quá chú trọng vào thành tích học tập của trẻ, chúng ta bắt trẻ học quá nhiều, không chỉ học trên lớp, phụ huynh còn bắt trẻ đi học thêm, học kèm; môn nào học tốt cần học thêm cho tốt hơn, môn nào yếu cần học thêm cho tốt - nói chung là bắt trẻ phải học - gia đình đang ép trẻ trở thành cái máy phải ghi nhớ rất nhiều thông tin, và làm mất đi tuổi thơ của trẻ. Do vậy, bản thân gia đình cần có sự thay đổi về nhận thức, hãy cho trẻ được là chính mình, hãy cho trẻ phát triển và học tập đúng với độ tuổi, đừng lấy tư duy của người lớn, đừng lấy ước muốn của phụ huynh để bắt trẻ

phải làm theo ý kiến của bản thân, người lớn chỉ nên là sự giật dây (lời của J.J.Rousseau) để hướng đến chân - thiện - mỹ, chứ không phải là người cầm tay trẻ, bắt nó phải theo mình. Có vậy, giáo dục mới đáp ứng được yêu cầu của xã hội, là tạo ra những con người hoàn thiện về thể chất và tinh thần, biết thương cảm, thấu hiểu, trách nhiệm với bản thân và xã hội.

Nhìn về giáo dục phương Tây, đặc biệt là Phần Lan - một nền giáo dục hàng đầu thế giới hiện nay (giáo dục Phần Lan được xem là học trò trung thành của J.J. Rousseau), để thấy rằng, xuất phát từ quan điểm giáo dục là một tiến trình tự nhiên, giáo dục là cuộc sống, họ đã xây dựng nên chương trình giáo dục, phương pháp giáo dục sao cho trẻ được tự do sáng tạo, được thể hiện bản thân, được trải nghiệm tự do. Những hiểu biết về thế giới, về con người không đến từ bên ngoài cung cấp mà được rút ra từ chính kinh nghiệm trải nghiệm của bản thân, nghĩa là trẻ được là chính nó chứ không phải hình mẫu của ai khác.

4. Kết luận

Xét về tính tổng thể, quan điểm giáo dục của J.J. Rousseau cũng còn nhiều điểm gây tranh cãi như việc

ông đề xuất trong giai đoạn phát triển tự nhiên của trẻ cần cách li chúng khỏi xã hội (như một Robinson), song như lí giải của ông trong cuốn “những lời bộc bạch” là xã hội đô thị đương thời đầy rẫy những ảnh hưởng xấu từ xã hội tác động đến sự phát triển tự nhiên của trẻ, nên ông mới chủ trương cho cậu bé Emile về sinh sống ở nông thôn. Giáo dục tự nhiên của ông là triết lí giáo dục hướng người học là trung tâm, giáo dục nhân bản, do vậy nó đã trở thành nền tảng cho các nhà cải cách giáo dục hiện đại, và ngày nay, tư tưởng giáo dục của ông vẫn được xem là nền tảng của nền giáo dục tự do, dân chủ.

Tài liệu tham khảo

- [1] John Dewey (2010). *Dân chủ và giáo dục*. NXB Tri thức, Hà Nội.
- [2] Jean Rousseau (2008). *Bàn về kế ước xã hội*. NXB Đà Nẵng, Đà Nẵng.
- [3] Jean Rousseau (2010). *Emile hay bàn về giáo dục*. NXB Tri thức, Hà Nội.

J.J. ROUSSEAU'S PERSPECTIVE ON “NATURAL EDUCATION” FOR CHILDREN UNDER 12 YEARS OF AGE

Abstract: J.J. Rousseau proposes two paths of education as defensive education and active education. In the period that the children are under 12 years old, the knowledge and experience that children achieve is not from the strict learning process at school but from activities of their own experience. The teacher plays the role of arranging the children into a free environment for the child to develop naturally. Learning to be a human is a lifetime process, that is, learning about human fate, when the defensive phase is completed, the child will actively enter civil society as himself, not as the others. The educational purpose of J.J. Rousseau is towards the child's natural development, let the child be themselves, not the image of another. The knowledge and the life experience must be drawn from the child's own experience, not from books or dogma; so that the child understands the value of themselves and the value of life. Given the current state of Vietnamese education for children under the age of 12, the views of natural education will have implications for educators, the school and families.

Key words: natural education; defense education; active education; natural law; experience.